

В.Нікольський

***ТЕРИТОРІАЛЬНІ НАСЛІДКИ РЕПРЕСІЙ 1937-1938 рр.
НА ДОНЕЧЧИНІ***

Реальну спрямованість політичних репресій не можна з`ясувати без урахування їх територіального розподілу. Йдеться про кількісні показники, що прив`язані до певних адміністративно-територіальних одиниць.

Питання у такому вигляді було поставлено автором на X Всеукраїнській конференції з історичного краєзнавства (Донецьк,

2001 р.) в матеріалі “Географія політичних репресій 1937-1938 рр. на Донеччині”¹.

За винятком названої статі, історіографія проблеми поки що не існує.

Запропонований матеріал ґрунтується на трьох джерелах. По-перше, це збірка “Всесоюзная перепись населения 1937 г. Краткие итоги” (М., 1991 р.). Другу групу складають первісні документи Всесоюзного перепису 1939 р. та їх узагальнення, що зберігаються в фонді Р-4249 Державного архіву Донецької області (далі – ДАДО). Підрахунки кількості заарештованих та засуджених до розстрілу були зроблені за даними картотеки Донецької обласної редколегії “Реабілітовані історією”.

Метою цієї розвідки є встановлення кількості репресованих на Донеччині в роки “великої чистки” та зіставлення цих даних з показниками щодо населення у відповідних містах та районах регіону.

Ми порівняли дані щодо населення міст Донецької (Сталінської) області за Всесоюзними переписами 1937 р. та 1939 р.

Таблиця 1.

Кількість населення окремих міст Донецької (Сталінської) області за переписами 1937 р. та 1939 р.²

№ № п/п	Міста	Кількість населення за переписом 1937 р. (осіб)	Кількість населення за переписом 1939 р. (осіб)	Різниця (осіб)
1	Сталіно	245302	462395	+ 217093
2	Маріуполь	192146	222427	+ 30281
3	Макіївка	160239	240145	+ 79906
4	Краматорськ	93686	93350	- 336
5	Костянтинівка	91442	95087	+ 3645
6	Горлівка	85854	108693	+ 22839
7	Орджонікідзе	85136	88246	+ 3110
8	Слов`янськ	69928	75542	+ 5614
9	Артемівськ	53107	55165	+ 2058

Тобто, за два роки чисельність населення у визначених пунктах (за виключенням Краматорська) значно збільшилася (навіть в умовах масових репресій, що проводилися). Це, на наш погляд,

можна пояснити значним припливом населення в промисловий Донбас в процесі індустріалізації та значної розбудови шахт та заводів в регіоні.

Ми звернули увагу на факти чисельних виправлень підсумкових показників кількості населення по містах, селищах та сільських радах у первісних матеріалах та їх узагальненнях за переписом 1939 р. Тільки по 31-му поселенню міського типу було внесено певні правки.

Аналіз цих поправок показав, що у десяти випадках показники чисельності населення (саме у містах, дані яких було наведено у коротких підсумках всесоюзного перепису 1937 р.) було збільшено, а у двадцяти одному поселенню – зменшено.

Таблиця 2.

“Корективи” чисельності населення по поселеннях міського типу Сталінської області (за переписом 1939 р.)³

№ № п/п	Населені пункти	Кількість населення до виправлення (осіб)	Кількість населення після виправлення (осіб)	Різниця (осіб)	“плюс-мінус” (%)
1	Сталіно	462395	466268	+3873	Плюс 0,8%
2	Макіївка	240145	241897	+1752	Плюс 0,7%
3	Маріуполь	222427	223796	+1369	Плюс 0,6%
4	Горлівка	108693	109308	+615	Плюс 0,6%
5	Костянтинівка	95087	95807	+720	Плюс 0,8%
6	Краматорськ	93350	94114	+764	Плюс 0,8%
7	Орджонікідзе	88246	88566	+320	Плюс 0,4%
8	Слов`янськ	75542	77842	+2300	Плюс 3,0%
9	Артемівськ	55165	55409	+244	Плюс 0,4%
10	Чистякове	49900	49451	-449	Мінус 0,9%
11	Дебальцеве	34776	34202	-574	Мінус 1,7%
12	Дружківка	32247	31781	-466	Мінус 1,4%
13	Дзержинськ	32213	31750	-463	Мінус 1,4%
14	Красноармійськ	30041	29617	-424	Мінус 1,4%
15	Красний Лиман	25571	25201	-370	Мінус 1,4%
16	Часів Яр	24559	24213	-346	Мінус 1,4%
17	Новоєкономічне	17513	17260	-253	Мінус 1,4%

18	Ясинувата	16410	16432	+22	Плюс 0,1%
19	Сніжне	16392	16156	-236	Мінус 1,4%
20	Волноваха	15483	15261	-222	Мінус 1,4%
21	Іловайське	15443	15222	-221	Мінус 1,4%
22	Амвросіївка	15298	15001	-292	Мінус 1,9%
23	Моспіно	15193	14986	-207	Мінус 1,4%
24	Микитівка	14251	14047	-204	Мінус 1,4%
25	Харцизьке	13820	13622	-198	Мінус 1,4%
26	ЗУДРЕС	11519	11352	-167	Мінус 1,4%
27	Красногорівка	13759	13562	-107	Мінус 0,8%
28	Калінінське	19524	19336	-284	Мінус 1,4%
29	Комсомольськ	29524	29097	-427	Мінус 1,4%
30	Новий Донбас	12741	12551	-190	Мінус 1,5%
31	Ім.Артема	11364	11201	-163	Мінус 1,4%

З таблиці видно, що як збільшення так і зменшення чисельності населення в певних містах та селищах було незначним, що не могло впливати на загальну картину. Водночас, простежується така закономірність: відсотки зменшення та збільшення дуже близькі в самих цих групах, що дозволяє припускати, що йшлося лише про певні уточнення, що пов'язані були з якимись помилками при підрахунках.

Окрім того, ми зробили порівняння двох показників: внесених змін в кількість населення за переписом та кількість репресованих по тих само поселеннях.

Таблиця 3.

Зіставлення "коректив" у перепису та кількості репресованих

№ п/п	Населені пункти	Різниця у кількості населення після виправлення (осіб)	Репресовано (осіб)
1	Сталіно	+3873	1947
2	Макіївка	+1752	1260
3	Маріуполь	+1369	2114
4	Горлівка	+615	954
5	Костянтинівка	+720	1200
6	Краматорськ	+764	996
7	Орджонікідзе	+320	814
8	Слов`янськ	+2300	693

9	Артемівськ	+244	808
10	Чистякове	-449	293
11	Дебальцеве	-574	296
12	Дружківка	-466	226
13	Дзержинськ	-463	347
14	Красноармійськ	-424	245
15	Красний Лиман	-370	189
16	Часів Яр	-346	343
17	Новоєкономічне	-253	51
18	Ясинувата	+22	150
19	Сніжне	-236	317
20	Волноваха	-222	228
21	Іловайське	-221	195
22	Амвросіївка	-292	169
23	Моспіно	-207	71
24	Микитівка	-204	98
25	Харцизьке	-198	112
26	ЗУДРЕС	-167	74
27	Красногорівка	-107	30
28	Калінінське	-284	110
29	Комсомольськ	-427	26
30	Новий Донбас	-190	Дані відсутні
31	Ім.Артема	-163	Дані відсутні

Якщо зіставити наведені дані, то видно, що внесені у перепис корективи не могли, у принципі, “компенсувати” втрати населення від репресій. Так, по містах Сталіно, Макіївка, Слов’янськ кількість заарештованих була значно меншою внесених змін, а по містах Маріуполь, Горлівка, Костянтинівка, Краматорськ, Орджонікідзе, Артемівськ арешти значно перевищували “додану” кількість населення (по інших корективи були у бік зменшення, тому не впливали на ситуацію).

Отже, виходячи з наведеного вище, можна вважати, що при дослідженні територіальних аспектів політичних репресій на Донеччині можна для порівняння користуватися даними Всесоюзного перепису населення 1939 р., як певними, бо внесені незначні зміни не впливали на такі показники.

Водночас, слід зазначити, що, саме відсутність детальних даних Всесоюзного перепису 1937 р. не дозволяє ними скористуватися.

Згідно офіційного довідника, станом на 1938 р. Сталінська область мала у своєму складі 22 райони (Авдіївський, Олександр-

рівський, Амвросіївський, Андріївський, В.-Янісольський, Будьонівський, Волноваський, Володарський, Дзержинський, Добропільський, Красноармійський, Лиманський, Мангушський, Марьїнський, Ольгінський, Селідівський, Сніжнянський, Старобешівський, Старо-Каранський, Старо-Керменчицький, Тельманівський та Харцизький. До складу районів не входили міські поселення: Сталіно (мало 2 сільради), Артемівськ (29 сільрад), Горлівка (9 сільрад), Костянтинівка (23 сільради), Краматорська (2 сільради), Макіївка (7 сільрад), Маріуполь (7 сільрад), Орджонікідзе (11 сільрад), Слов`янськ (22 сільради), Чистяково (8 сільрад)⁴.

За матеріалами Всесоюзного перепису 1939 р. всі поселення міського типу було віднесено до певних районів⁵. Тому, враховуючи цей момент, а також факти створення нових районів саме за часів масових репресій, щоб обминути помилок, ми проводили підрахунки чисельності репресованих відносно 28-ми територіальних одиниць, умовно названих районами: 1) Амвросіївський, 2) Артемівський, 3) Будьонівський, 4) Велико-Янісольський, 5) Волноваський, 6) Володарський, 7) Горлівський, 8) Дзержинський, 9) Добропільський, 10) Костянтинівський, 11) Краматорський, 12) Красноармійський, 13) Краснолиманський, 14) Макіївський, 15) Маріупольський, 16) Олександрівський, 17) Ольгінський, 18) Орджонікідзенський, 19) Петро-Марьїнський, 20) Слов`янський, 21) Сніжнянський, 22) Сталінський, 23) Старобешівський, 24) Старокаранський, 25) Старокерменчицький, 26) Тельмановський, 27) Харцизький, 28) Чистяківський.

Дані по Андріївському району включені до відповідних по Краматорському району, Авдіївського та Селідівського – до Сталінського, а Мангушського – до Маріупольського (до яких вони й увійшли під час масових репресій).

До складу районів було віднесено міста з підлеглими сільрадами – Артемівськ, Горлівка, Костянтинівка, Краматорськ, Макіївка, Маріуполь, Орджонікідзе, Слов`янськ, Сталіно, Чистяково.

Такий підхід дозволяє “прив`язати” кількісні показники в репресивній діяльності органів НКВС періоду “великої чистки” до структури місцевих органів держбезпеки (районні та міські відділи та відділки).

Ми виділили такі типи поселень: 1) міста, 2) селища, 3) селища міського типу, 4) радгоспи, 5) новоутворені колгоспи, 6) хутори, 7) національні колонії, 8) залізничні станції, що не входили до складу інших поселень, 9) села, 10) села, що мали за переписом назву “деревни”.

У “Звіті управління ⁶ про підготовку та проведення Всесоюзного перепису населення в області” Сталінська область нараховувала 357 сілрад, 2458 населених пунктів (включаючи залізничні), 151191 господарство ⁷.

Згідно наших підрахунків, у 28-ми районах Сталінській області нараховувалося 2292 поселення ⁸.

По типах розподіл їх чисельності був таким:

Таблиця 4.

Розподіл кількісних показників репресій по типах сільських поселень ⁹

№ № п/п	Тип поселення	Кількість населених пунктів з репресованими	Кількість населених пунктів без репресованих	Загалом	% від загалу
1	Хутори	283	929	1212	57,1%
2	Села	238	129	367	17,3%
3	Селища	174	156	330	15,6%
4	Радгоспи	46	44	90	4,2%
5	Колонії	43	11	54	2,5%
6	Міста	27	-	27	1,3%
7	“Деревні”	9	12	21	1,0%
8	Залізничні станції	8	6	14	0,7%
9	Колгоспи	1	6	7	0,3%
	Загалом	829	1293	2122	100%

Отже, найбільшу частку населених місць, в яких були заарештовані, становили хутори (понад половину від загалу), на другому місці були села та селища (близько шостої частини по кожному типу поселень), радгоспи (двадцять четверта частина)...

Загальна картина арештів органами НКВД у 1937-1938 рр.(за кількісними показниками) мала такий вигляд.

Таблиця 5.

Кількість заарештованих та засуджених до розстрілу по районах ¹⁰

№№ п/п	Райони	Зарештовано (осіб)	% від загалу	Засуджено до розстрілу	% розстрілів від кількості арештів	% розстрілів в районі від загалу по області
1	Сталінський	2873	12,1%	1757	61,2%	11,1%
2	Маріупольський	2790	11,7%	2138	76,6%	13,5%
3	Костянтинівський	1898	8,0%	1290	68,0%	8,2%
4	Горлівський	1538	6,5%	881	57,3%	5,6%
5	Артемівський	1501	6,3%	942	62,8%	6,0%
6	Макіївський	1404	5,9%	893	63,6%	5,7%
7	Краматорський	1364	5,7%	923	67,7%	5,8%
8	Орджонікідзенський	1198	5,0%	671	56,0%	4,3%
9	Дзержинський	1191	5,0%	761	63,9%	4,8%
10	Чистяківський	853	3,6%	501	58,7%	3,2%
11	Слов'янський	847	3,6%	527	62,2%	3,3%
12	В.-Янісольський	736	3,1%	597	81,1%	3,8%
13	Старобешівський	667	2,8%	592	88,8%	3,8%
14	Харцизький	658	2,8%	377	57,3%	2,4%
15	Амвросіївський	598	2,4%	334	55,9%	2,1%
16	Сніжнянський	582	2,4%	430	73,9%	2,7%
17	Волноваський	513	2,2%	396	77,2%	2,5%
18	Старокерменчицький	480	2,0%	421	87,7%	2,7%
19	Красноармійський	405	1,7%	262	64,7%	1,7%
20	Краснолиманський	348	1,5%	203	58,3%	1,3%
21	Старокаранський	318	1,3%	268	84,3%	1,7%
22	Будьонівський	280	1,2%	188	67,1%	1,2%
23	Тельмановський	210	0,9%	108	51,4%	0,7%
24	Ольгінський	139	0,6%	95	68,3%	0,6%
25	Володарський	115	0,5%	79	68,7%	0,5%
26	Добропільський	110	0,5%	79	71,8%	0,5%
27	П.-Мар'їнський	82	0,3%	35	42,7%	0,2%
28	Олександрівський	63	0,3%	32	50,8%	0,2%
	Загалом	23761	100%	15780	66,4%	100%

Отже, найбільшу кількість осіб було заарештовано в районах, до складу яких входили великі міста, завдяки чому там чисельність населення була значно більшою.

З таблиці також видно, що найбільші показники розстрільних вироків (від загалу по області) були в тих саме районах. Але відсотки розстрілів щодо загалу вироків були найбільшими в районах з переважаючим грецьким населенням (Старобешівський, Старокерменчицький, Старокаранський, В.-Янісольський та Маріупольський)

Таблиця 6.

Узагальнення даних по населених пунктах (в межах районів), в яких були або не були репресовані ¹¹

№ № п/п	Райони	Кількість населених пунктів, в яких були репресовані	Кількість населених пунктів, в яких не було репресованих	Загалом населених пунктів	% населених пунктів з репресованими
1	Старокаранський	8	5	13	61,5%
2	Дзержинський	29	20	49	59,2%
3	П.-Мар'їнський	21	17	38	55,5%
4	Будьонівський	35	35	70	50,0%
5	Маріупольський	25	26	51	49,0%
6	Старокерменчицький	20	23	43	46,5%
7	Чистяківський	39	48	87	44,8%
8	Сніжнянський	28	35	63	44,4%
9	Горлівський	24	31	55	43,6%
10	Краснолиманський	23	30	53	43,4%
11	Краматорський	53	71	124	42,7%
12	Старобешівський	35	48	83	42,2%
13	Амвросіївський	36	51	87	41,4%
14	Волноваський	22	32	54	40,7%
15	Костянтинівський	49	73	122	40,2%
16	Артемівський	45	70	115	39,1%
17	Слов'янський	34	53	87	39,1%
18	В.-Янісольський	29	46	75	38,7%

19	Тельманівський	43	72	115	37,4%
20	Макіївський	13	22	35	37,1%
21	Сталінський	68	116	184	37,0%
22	Орджонікідзенський	15	30	45	33,3%
23	Ольгінський	12	28	40	30,0%
24	Харцизький	23	58	81	28,4%
25	Добропільський	27	71	98	27,6%
26	Постишевський	28	94	122	23,0%
27	Володарський	9	35	44	20,5%
28	Олександрівський	16	63	79	20,3%
	Загалом	809	1303	2112	38,9%

Таким чином, з 2112 населених пунктів області репресіями було охоплено 809. З таблиці видно, що частка населених пунктів, в яких були репресовані, становила 38,3%. Тобто “велика чистка” майже не торкнулися двох третин населених пунктів.

Найбільша кількість населених пунктів, в яких було проведено репресії, знаходилася в Сталінському районі (68), далі йшли : Краматорський (53), Костянтинівський (49), Артемівський (45), Тельманівський (43), Чистяківський (39), Амвросіївський (36), Будьонівський та Старобешівський (по 35), Слов`янський (34), Дзержинський та В.-Янісольський (по 29), Сніжнянський та Постишевський (по 28), Добропільський (27), Маріупольський (25), Горлівський (24), Краснолиманський та Харцизький (по 23), Волноваський (22), П-Мар`їнський (21), Старокерменчицький (20), Олександрівський (16), Орджонікідзенський (15), Макіївський (13), Ольгінський (12), Володарський (9) і Старокаранський (8).

Отже, органи НКВС “виявили” політичних злочинців у таких частках населених пунктів по районах: Старокаранський - 61,5%, Дзержинський – 59,2%, Петро-Мар`їнський – 55,3%, Будьонівський – 50,0%, Маріупольський – 49,0%, Старокерменчицький – 46,5%, Чистяківський – 44,8%, Сніжнянський – 44,4%, Горлівський – 43,6%, Краснолиманський – 43,4%, Краматорський – 42,7%, Старобешівський – 42,2%, Амвросіївський – 41,4%, Волноваський – 40,7%, Костянтинівський – 40,2%, Артемівський – 39,1%, Слов`янський – 39,1%, В.-Янісольський – 38,7%, Тельманівський – 37,4%, Макіївський – 37,1%, Сталінський – 37,0%, Орджонікідзенський – 33,3%, Ольгінський – 30,0%, Харцизький – 28,4%, Добропільський – 27,6%, Постишевський – 23,0%, Володарський – 20,5% і Олександрівський – 20,3%.

Максимум становив 61,5% (Старокаранський район), а мінімум – 20,5% (Олександрівський). Найбільш наближеними до пересічного показника (38,3%) були частки по Артемівському, Слов`янському, В.-Янісольському, Тельманівському і Сталінському районам.

Для порівняння візьмемо ще такий показник, як співвідношення часток районів, в яких було проведено репресії, між собою.

Тут, з`ясується така картина.

Частка населених пунктів з репресованими по Сталінському району становила 8,4% від загалу по області, Краматорському – 6,6%, Костянтинівському – 6,1%, Артемівському – 5,6%, Тельмановському – 5,3%, Чистяківському – 4,8%, Амвросіївському – 4,4%, Будьонівському та Старобешівському – по 4,3%, Слов`янському – 4,2%, Дзержинському та В.-Янісольському – по 3,6%, Сніжнянському та Постишевському – по 3,5%, Добропільському – 3,3%, Маріупольському – 3,1%, Горлівському – 3,0%, Краснолиманському та Харцизькому – по 2,8%, Волноваському – 2,7%, П.-Мар`їнському – 2,6%, Старокерменчицькому – 2,5%, Олександрівському – 2,0%, Орджонікідзенському – 1,9%, Макіївському – 1,6%, Ольгінському – 1,5%, Володарському – 1,1% і Старокерменчицькому – 1,0%.

Отже, діапазон “участі” населених пунктів в репресіях, сумарно по районах мав межі 8,4% - 1,0%.

Таким чином, на перший погляд, ефективність діяльності обласного управління та міських і районних відділень НКВС була достатньо невисокою.

Ми зробили порівняння чисельності чоловіків, що мешкали в районах з кількістю репресованих там.

Таблиця 7.

Співвідношення кількості чоловіків з кількістю репресованих
(у населених пунктах, у яких було проведено арешти) ¹²

№ № п/п	Райони	Кількість чоловіків в населених пунк- тах з репресова- ними	Репресовано (осіб)	% репресованих
1	В.-Янісольський	12275	736	6,0%
2	Старокаранський	5939	318	5,4%
3	Старокерменчицький	9865	480	4,9%
4	Старобешівський	14004	667	4,8%
5	Тельмановський	5456	210	3,8%
6	Волноваський	15509	513	3,3%
7	Дзержинський	40627	1191	2,9%
8	Амвросіївський	20607	598	2,9%
9	Костянтинівський	68984	1898	2,8%
10	Артемівський	56397	1501	2,7%
11	Будьонівський	11098	280	2,5%
12	Харцизький	28233	658	2,3%
13	Краматорський	61184	1364	2,2%
14	Мирупольський	125760	2790	2,2%
15	Олександрівський	3095	63	2,0%
16	Горлівський	77613	1538	2,0%
17	Чистяківський	43826	853	1,9%
18	Сніжнянський	32373	582	1,8%
19	Володарський	6544	115	1,8%
20	Сталінський	175338	2873	1,6%
21	Добропільський	7366	110	1,5%
22	Орджонікідзенський	80956	1198	1,5%
23	Слов'янський	59693	847	1,4%
24	Постишевський	36457	405	1,1%
25	Краснолиманський	34185	348	1,0%
26	Макіївський	140101	1404	1,0%
27	Ольгінський	15477	139	0,9%
28	П.-Мар'їнський	15899	82	0,5%
	Загалом	1219321	23761	2,0%

Отже, таблиця свідчить, що частки репресованих порівняно з кількістю чоловіків у тих населених пунктах, де вони мешкали, коливалася від 5,4% до 0,5%, при пересічному показнику 2,0%. При цьому, перші чотири та шосте місце “зайняли” райони, в яких мешкали компактно в значній кількості греки. А далі першу десятку доповнюють райони із значною кількістю німецького населення.

Цікавим є також підтвердження факту зменшення часток репресованих в районах, що включали великі міста. Так, найбільший, Сталінський район, “займав” двадцяте місце, Маріупольський – чотирнадцяте, Макіївський – двадцять восьме, Артемівський – десяте... Тобто, йдеться про ситуацію, в якій чисельне міське населення як би “розчиняє” в собі, в плані репресії, порівняно незначне сільське.

Ми зробили порівняння кількості репресованих з загальною чисельністю чоловіків по районах. Ситуація виглядала такою.

Таблиця 8.

Співвідношення кількості чоловіків з кількістю репресованих по районах¹³

№ № п/п	Райони	Кількість населення в районі (чоловіків)	Репресовано (осіб)	% репресованих
1	Старокаранський	6140	318	5,2%
2	Старокерменчицький	12.149	480	4,0%
3	Старобешівський	18.585	667	3,6%
4	В.-Янісольський	14.647	736	5,0%
5	Тельмановський	9011	210	2,3%
6	Волноваський	19878	513	2,6%
7	Дзержинський	43047	1191	2,8%
8	Амвросіївський	24506	598	2,4%
9	Костянтинівський	77264	1898	2,5%
10	Артемівський	67579	1501	2,2%
11	Будьонівський	13788	280	2,1%
12	Харцизький	33788	658	1,9%
13	Краматорський	66926	1364	2,0%
14	Міріупольський	129350	2790	2,2%
15	Олександрівський	9268	63	0,7%
16	Горлівський	105428	1538	1,5%

17	Чистяківський	48978	853	1,7%
18	Сніжнянський	40620	582	1,4%
19	Володарський	11148	115	1,0%
20	Сталінський	254149	2873	1,1%
21	Добропільський	16614	110	0,7%
22	Орджонікідзенський	92147	1198	1,3%
23	Слов'янський	67316	847	1,3%
24	Постишевський	49840	405	0,8%
25	Краснолиманський	37985	348	0,9%
26	Ольгінський	27498	139	0,5%
27	П.-Мар'їнський	23905	82	0,3%
28	Макіївський	149960	1404	0,9%
	Загалом	1471064	23761	1,6%

Таке порівняння свідчить, що, цілком природно, пересічний показник зменшується з 2,0% до 1,6%, завдяки збільшенню сумарної чисельності чоловіків серед мешканців районів. При цьому місця, "зайняті" районами не змінюються. Отже, йдеться про достатньо аргументоване підтвердження певного акцентування репресії щодо грецької та німецької національних меншин в регіоні Донеччини.

Як же змінювалися ці показники за умови порівняння даних двох попередніх таблиць, видно з наступної.

Таблиця 9.

Порівняння часток репресованих від загалу чоловіків в районах ¹⁴

№ № п/п	Райони	% репресованих загалом по районах	% репресованих в населених пунктах їх проживання
1	Старокаранський	5,2%	5,4%
2	Старокерменчицький	4,0%	4,9%
3	Старобешівський	3,6%	4,8%
4	В.-Янісольський	5,0%	6,0%
5	Тельмановський	2,3%	3,8%
6	Волноваський	2,6%	3,3%
7	Дзержинський	2,8%	2,9%
8	Амвросіївський	2,4%	2,9%
9	Костянтинівський	2,5%	2,8%
10	Артемівський	2,2%	2,7%
11	Будьонівський	2,1%	2,5%

12	Харцизький	1,9%	2,3%
13	Краматорський	2,0%	2,2%
14	Міріупольський	2,2%	2,2%
15	Олександрівський	0,7%	2,0%
16	Горлівський	1,5%	2,0%
17	Чистяківський	1,7%	1,9%
18	Сніжнянський	1,4%	1,8%
19	Володарський	1,0%	1,8%
20	Сталінський	1,1%	1,6%
21	Добропільський	0,7%	1,5%
22	Орджонікідзенський	1,3%	1,5%
23	Слов`янський	1,3%	1,4%
24	Постишевський	0,8%	1,1%
25	Краснолиманський	0,9%	1,0%
26	Ольгінський	0,5%	0,9%
27	П.-Мар`їнський	0,3%	0,5%
28	Макіївський	0,9%	1,0%
	Загалом	1,6%	2,0%

З цієї таблиці видно, що зменшення не було прямо пропорційним. По Старокаранському району воно становило 0,2%, Старокерменчицькому – 0,9%, Старобешівському – 1,2%, В.-Янісольському – 0,9%, Тельмановському – 1,5%, Волноваському – 1,3%, Держинському – 0,1%, Амвросіївському – 0,5%, Костянтинівському – 0,3%, Артемівському – 0,5%, Будьонівському – 0,4%, Харцизьському – 0,4%, Краматорському – 0,2%, Маріупольському – без змін, Олександрівському – 1,3%, Мар`їнському – 0,2% і Макіївському – 0,1%.

На наш погляд, певний характер цих зменшень є проявом розбіжностей в діяльності місцевих органів НКВС, так як ніякої закономірності в цих даних не простежується.

Узагальнюючи наведені вище дані та їх аналіз, треба констатувати такі моменти:

У Донецькій (Сталінській) області в роки “великої чистки” територіальних розподіл арештів мав свої особливості.

Це залежало від адміністративно-територіального поділу та проявлялося у більш високих показниках арештів у містах та районах із значною кількістю населення.

Водночас, арешти проводилися не у всіх населених пунктах. А це, на наш погляд, мало своєю причиною певну “несприятність”

місцевих підрозділів НКВД, так як для арештів треба було мати хоча б будь-яку інформацію від агентури-сексотів.

Зрозуміло, що таємна мережа органів держбезпеки не була всеосяжною, особливо – у віддалених районах.

Запропонований напрямок дослідження кількісних показників репресій, на наш погляд, має перспективи, так як їх аналіз на рівні певних населених пунктів дозволить розкрити нові аспекти цієї великої наукової проблеми.

¹ Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Випуск 18.- Київ-Донецьк, 2001.- С.214-220.

² Всесоюзная перепись населения 1937 г. Краткие итоги.- М., 1991.- С.66; Державний архів Донецької області.- Ф.Р-4249, оп. 1д, спр. 31, арк. 3-28 (Довідка Сталінського обласного управління народногосподарського обліку про чисельність населення за підсумками Всесоюзного перепису населення по міським, селищним, сільським радах та районах області.- Жовтень 1939 р.)

³ Складено за даними: ДАДО.-Ф.Р-4249, оп. 1д, спр. 31, арк.3-28

⁴ СССР. Административно-территориальное деление союзных республик. М., 1938.- С.162-163.

⁵ ДАДО.- Ф.Р-4249, оп.1доп, спр. 30, арк. 3-190.

⁶ Йдеться про “Сталінське обласне управління народно-господарського обліку”, на яке й було покладено проведення перепису в області.

⁷ ДАДО.- Ф.Р-4249, оп.1д, спр.27, арк.6

⁸ Підраховано: Там само. – Арк. 3 – 28; Не враховані малочисельні залізничні поселення – роз'їзди, будки, сторожки, казарми, водокачки, в яких мешкали одиниці місцевих працівників.

⁹ Підраховано за картотекою Донецької обласної редколегії “Реабілітовані історією” та за даними ДАДО.- Ф.4249, оп.1д, спр.30, арк.3-190

¹⁰ До загального числа репресованих не включено таких, що мешкали в інших областях, а також жителів дрібних залізничних поселень. Загальне кількість репресованих в Донецькій (Сталінській) області у 1937-1938 рр. становила 25.381 ос.- Підраховано за даними картотеки Донецької обласної науково-редакційної групи “Реабілітовані історією”.

¹¹ Підраховано за даними:

¹² Підраховано: Там само.

¹³ Підраховано: Там само.

¹⁴ Підраховано: Там само.